

Sait Çetinoğlu: KİLİKYA 1909: Adana'da Adaletin Katledilmesi (2)

Posted on 05/06/2015

Ermeni karşıtı bildirilerin, saldırıların, şiddet ve zorbalığın, Ermenilere karşı ayrılıkçılık suçlamalarının Kilikya'da hemen 1908'in Eylül ayından (6) itibaren başlamış olduklarını ve yerel Ermeni kurumlarının yöneticileri, yerel yöneticilere olduğu kadar merkezi yöneticilere de ısrarla tehlikeli bir durumun var olduğunu, acil bir şekilde uyardıklarını, bunların (yöneticilerin) ise yadırganacak bir duyarsızlık, eylemsizlik, görmemezlik sergilediklerini de ayrıca not etmek gerekir. Çalyan, bu durumları raporunda örneklerle bir bir saymaktadır. O sıralarda Tarsus'ta öğretmenlik yapan Bayan Gibbons, annesine yazdığı 2 Aralık 1908 tarihli mektubunda, Ermeni toplumunun huzursuzluğunu resmeder: "Bulgaristan ve Avusturya'nın eylemi bütün Türkiye'de özellikle pek çok Ermeni Hıristiyan'ın bulunduğu bu bölgelerde huzursuzluk yaratmıştı. Tepkisel bir hareketten korkuluyor. Ermeniler Müslümanların onların sadakatlerinden kuşku duyduklarını düşünüyorlar... Bayram boyunca Ermeniler bir katliamdan korkuyorlardı." (7) Dışarıdan bir gözlemci olarak Gibbons, 9 Nisan 1909 tarihli mektubunda, Hıristiyanlara karşı hareketlerin başladığına işaret eder, her zaman gezintiye çıktığı yerler artık tehlikeli olmaya başlamıştır: "[S]ebze bahçelerinin arasında bir yolda, oğlan çocukları taş atmışlardı ki bu başımıza ilk kez geliyordu. Charlmange [atı] huzursuzlaşmıştı; birkaç kez isabet de alınca şaha kalkmıştı. Bunun için Herbert gelmeye cesaret edemedi ve beni yalnız bıraktı. Araba sürmekten başka yapacak bir şey yoktu ve taş tutulmayı göze aldım. Sol omzumdan vuruldum; taş bayağı büyüktü. Yarası acı verici." (8) Gibbons olaylardan dolayı sığındığı Mersin'den yazdığı 29 Nisan 1909 tarihli mektubunda: "Abdülhamit'in azlini öğrendiğimiz gün Beyrut'tan Türk birliklerinin getirildiğini yazmıştım. Aynı gün Adana'ya geldiler ve o gece birincisinden çok daha kötü ikinci bir katliama giriştiler. Ermeniler silahlarını bırakmışlardı. Mersin'deki savaş gemilerine güvenen yabancı bahriye subaylarının tavsiyesi üzerine Hükümetin isyanın bittiğine yönelik garantisini kabul

etmişlerdi. Yani Genç Türk birlikleri geldiğinde savunmasızdılar. Kıyım kolay oldu.” (9)

Son olarak, Jön-Türk partisine mensup, parlamento araştırma komisyonu Ermeni üyesi avukat Babikyan'ın İTC Komitesi'nin sorumluluklarını ortaya koyduğu raporunun sunuşundan bir gün önce, evinde gizemli bir şekilde ölü bulunurken 10 onun komisyondaki arkadaşı Yusuf Kemal (Tengirşek) akabinde Paris'e hukuk eğitimi almak için gönderilmesi de manidardır. Yusuf Kemal on yıl sonra Mustafa Kemal'in dışişleri bakanı olacaktır.

Ermenilerin suçsuzluğu

Olaylarda Ermenilerin sorumlu olduğu yolunda üretilen tezler ise resmi raporlarla da çürütülmektedir. Babikyan raporunda “Yusuf Kemal bey şöyle yazmış; Aslında silah atılan yerde bazı ermeni evleri vardır... Bunu söylemekle Ermenilerin ateş ettiklerini tamamen göz ardı etmemek gerektiğini söylemek istiyordu. Fakat benim görüşüme göre böyle bir olasılık yersizdir, çünkü Ermeni mahallesinin dışında yaşayan bütün Ermeniler Nisan 4'de öldürülmüşlerdi. Öyle ki bu civarlarda Nisan 12 tarihindeki ikinci katliamda her hangi bir Ermeni yaşamıyordu. Ancak öyle bir olasılık varsa bunun bir İslam tarafından gerçekleştirilebileceğini de düşünmek gerek.” der. (Ek-2)

Terziyan, Kilikya Faciası kitabında, Ermenilerin olaylardan sorumlu tutulamayacağını ifade eden Meclis-i Vukela kararına yer verir.(Ek-3) Bu beyannamede de Ermenilerin suçsuz olduğu ve olaylardan sorumlu tutulamayacağı kaydedilmektedir.

Bir başka önemli nokta da Ermeniler, Müslümanlar tarafından katledilirken, mahallelerinde içlerinde yaşayan Müslümanlara karşı herhangi bir saldırıda bulunmamıştır. Kilikya olayları sırasında el konulan Ermeni kadınlar, saldırganlar tarafından atlarla takas edilirken (11), soğukkanlılıklarını korumaktadırlar. Babikyan raporunda: “Olaylar sırasında Osman Efendi (12) isimli bir Müslüman ailesi yaşardı Ermeni mahallesinde. Her hangi biri bu aileye

dokunmadı. Tam tersine onlara bir zarar gelmemesi için korumaya çalıştılar. Aynı şekilde Hacin’de ve Dört Yol’da yaşayan İslam ailelere Ermeniler tarafından hiçbir zarar verilmediği gibi onlara yardım dahi ettiler. Bu durum gösteriyor ki Ermenilerin İslamları katletmek gibi bir düşünceleri yoktur.”

Cezasızlık

Babikyan raporunda, yerel yöneticilerin olayları çarpıtmasından örnek verir: “Cebeli-bereket mutasarrıfı Asaf Bey, 2 Nisan’da valiliğe ve Osmaniye kaymakamlığına ve Dört Yol’da Ermenilere saldırıların asılsız olduğunu beyan eden birer telgraf göndermiştir ve tam tersi Ermeniler için yardım talep etmiştir. Aynı gün valiliğe bir telgraf göndererek Tacirli aşireti (o gün Osmaniye’de kıyımlar başlamıştı) Dört Yola saldırdığını bildirmiştir. Osmaniye’den, Hamidiye’den ve etraftaki köylerden ve de Adana’dan gelen İslamlar buralarda saldırılar gerçekleştirdiklerini bildiren telgraflar valiliğe ulaşmıştır. Buna karşı aynı Asaf Bey, 3 Nisan’da Dâhiliye vekâletine bir telgraf göndererek Hasanbeyli ve Zeytun’daki fedaiyiler toplanmışlar ve sancağı darmadağın etmek gayesiyle büyük bir ihtimalle Adana’ya geleceklerini bildirmiştir. Nisan 4’de telgrafla vekâletten ve valilikten Papazkale hapisanesinden 400 mahkûmun serbest bırakılmasını ve onlarla silahlı bir birlik tesis etmek istediğini İskenderun’a bildirmiştir. Kendi düşüncesini tatbik eder ve hapisanedekileri serbest bırakıp onlara silah ve mühimmat verir ve onları Ermenilerin üstüne gönderir... Tespit ettiğime göre Rumlara dokunulmaması tembih edildikleri halde buna saygı gösterilmemiş ve bütün Hıristiyanlara aynı şeyler tatbik edilmiştir. Bir raporla sabittir ki Erzin’de hapisane boşaltılmış, mahkûmların içinde bulunan iki Rum yerel yöneticilerin gözü önünde öldürülmüştür.” Olaylar sırasında milliyet ayrımı yapılmamıştır. Yabancı uyruklu Hıristiyanlar da saldırıya uğramış, bunlardan üçü hayatını kaybetmiştir. İngiliz konsolosu da yaralanmıştır. Katliam sırasında Nusayri Araplar da hayatlarını kaybedenler arasındadır.

Dipnotlar:

6) Olayların tırmandırılmasının başlangıcı olan 1909'un Eylül ayı Bahri Paşa'nın görevden alındığı, Cevad Bey'in Adana valiliğine ve Cebel-i Bereket Sancağına Mehmed Asaf Bey'in tayin edildiği tarihtir.

7) Helen Davenport Gibbons, Tarsus'un Kırmızı Kilimleri, Çev. Atilla Tuygan, Pencere Y. 2009, sh 26-27

8) Helen Davenport Gibbons... sh 72

9) Helen Davenport Gibbons... sh 108

10) Yusuf Kemal [Tengirşek] başka sebepler ileri sürmesine rağmen, ölümünden bir gün önce buluştukları Tokatlıyan'da, Babikyan'ın şu sözlerini nakleder: "Kemal çocuklarıma acırsın değil mi?" Babikyan hayatından endişelidir. Yusuf Kemal Tengirşek, Vatan Hizmetinde, kültür Bakanlığı, 1981 sh.118

11) NYT 5 May 1909

12) Çalyan, olayların birinci safhasında Osman Efendinin arabulucu rolü oynadığını kaydeder: "[K]iliseler mahallesinde oturmakta olup hayât ve namûsu son derece saygıyla korunmuş bulunan Tekelizâde Osmân Bey'e başvurularak Bağdâdizâde Abdülkâdir ve diğer eşrâfa hitâp yazılmış olan alçak gönüllüce yazılmış mektup adı geçene teslîm edilerek üçüncü Cuma günü gönderildi. Hâcî Osmân Bey'in ayrılmasından bir sâat sonra silâh sadâları kesilerek ur [vur] emriyle dur emrine tâbi olan cahil ayak takımı geri çekilmekle devriye kolları kasabayı dolaşmağa başladı.

Ek-2

Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından Adana Olayları ile ilgili görevlendirilen inceleme heyeti başkanı Hagop Babikyan'ın, Sadrazamlığa göndermiş olduğu telgraf.

Sadrazamlık yüksek makamına

“Adana’daki dini liderler tarafından yüksek katınıza gönderilmiş olan telgraf Hamidiye’de kurulumuz tarafından okundu. Görüşüme göre bu telegrafın muhteviyatı çok doğrudur. Zaten Askeri Divan’ın çalışma tarzı aynı intibayı bırakmış olduğu belli idi. Bu sebeple verilen karar ve hükümlerin ertelenmesi, bu telgrafın okunmasından evvel arzu edilmişti. Fakat ne yazık ki nazarı itibara alınmadı. Aynı zamanda Tarsus’tan Esat Rauf Bey’le birlikte çekmiş olduğumuz telgraftan sonra Kerovpe Efendi gibi suçsuz ve saygın kişilerin, tutuklanmadan önce, inceleme yapılmasını emretmişsiniz, [Kerovpe Ef Nakkaşyan Tarsus’ta bilinen tanınan bir zat, olaylardan sonra zincire vurulmuş olarak Tarsus’tan Adana’ya getirilerek hapse atılmış, Babikyan bunu gözleriyle görmüştür] fakat Askeri Divan tarafından bu emrinizin kaale alınmadığını gördük. Halbu ki Askeri Divan’ın esas görevi olan Adanalı Bağdadi Zade, Boşnak Salih ve İhsan Fikri ve yandaşları, Hamidiyeli Sait Ağa ve arkadaşları, Bahçe’de görevli eski Müftü ve Hacı Halil ve Hasan Ağaların, Osmaniye ve İslahiye’de bu gibilerin süratle ve kısa bir celsede ortaya çıkan durumu tatbik ederek barışı tesis edeceği yerde, ayrıca olaylar anında vuku bulan cinayetlerin ve şahsi öldürülme olaylarını bağlı mahkemelere sevk edeceği yerde, iki ay kadar bir zaman geçtiği halde daha bu işlemler yapılmamıştır. Askeri Divan olayların faillerinin, sosyal, siyasi ve askeri memurların, ve Bağdadi Zade gibi adi insanların söylemleri doğrultusunda Ermenilerin isyan ettiklerini yalanını incelemekle ve onların nefsi müdaffasını dikkate almadan Ermenileri suçlu ilan etmiştir. Bizim gördüğümüz gerçekler doğrultusunda Hacin tarafında 7-8 Ermeni’nin boyunlarına zincir geçirilerek yakışıksız fiiller tatbik etmekten çekinmemişlerdir. Dün geç saatte buraya vardım. Şu anda aldığım haberlere göre, yüksek emirlerinizin tatbik edilmediği neticesinde Kerovpe Efendi gibi suçsuz insanlar ülkeden ayrılıp, yurtdışına göç etmektedirler.

Ramazan bayramından beri her tarafta çalkalanan katliam söylentileri adli makamların resmi kayıtlarına da geçmiş olması ile birlikte, eski valinin gazetelerde görülen raporda da görüldüğü gibi, olayın başlangıcında İslam bir kadının ve bazı Müslümanların Adana'daki bağlarda öldürülmüş olduğu söylentisi yayılmıştır. Tekrar aynı raporda bunların gerçek olmadığı yalan ve buna benzer iftiralar sebebiyle olayların başladığı yazılmıştır. Bu rapordan da anlaşıldığı gibi olaylar bu şartlar altında başlamıştır. Arkadaşlarımızla birlikte evvelce çekmiş olduğumuz telgrafta da belirttiğimiz gibi Cebeli Bereket Sancağında hiçbir surette Ermeniler tarafından olay çıkarılmamıştır. Fakat benim aşağı yukarı yaptığım hesaplara göre 30000 Ermeni öldürülmüştür. Nefsi müdafaadan kurtulan Dörtyol'dan başka hiçbir yerde Ermenilere ait tahrip edilmemiş ev kalmamıştır. Eğer Askeri Divan tarafından gerçekleştirilen, katliamların önu alınmazsa, ayrıca bu konuda önlemler alınmazsa, geride kalan Ermenilerin hayatının tehlikede olduğunu ve ilerde bu durumun tamiri mümkün olmayan yaralar açılacağına görüldüğü, bu durumu son olarak size bildirmek isterim. Bundan sonra bunun için verilecek emir size aittir”.

8 Haziran 12 325, Hamidiye

Hagop Babikyan

Ek- 3

ERMENİLERİN SUÇLU OLMADIĞINA DAİR

MECLİSİ VUKELA BEYANNAMESİ

(Yayın ve sunuş tarihi 31 Temmuz 1909)

Acı veren Adana olaylarının çıkışı ve gelişmesi bazı mertebelerdeki dedikodulardan kaynaklanmış olup, bu da Osmanlı unsurları arasındaki saffet ve dostluk dairesindeki iyi

ilişkilerin kötü etkilere açık olduğunu ve bir vatanın evladı olan bu iki unsurun arasındaki gerçek Osmanlı kardeşliğinin tesisinin her türlü kuruntu ve zanların etkisinden hükümsüz kılınması olayların gerçekliğinin bilinmesine bağlı olduğundan dolayı aşağıdaki hususların bilinmesi lüzumlu görülmüştür. Şöyle ki:

Geçmiş yönetimin kırbaçlı istibdadının geçerli olduğu zamanlarda Ermeni cemaatine mensup bazı partiler tarafından siyasi amaçlarına yönelik çaba sarf edildiği malum olmakla beraber, bu çabaların her ne şekil ve suretle ortaya çıkmış olursa olsun müstebit bir idarenin son bulma maksadına erişemeye, tahammül edilemez eziyet veren zulmünden kaynaklanmıştır. Son zamanlardaki çalışmalarında ise, meşrutiyeti kurma, koruma çabalarına yardımları görülmekle Osmanlı vatanına samimi bağlılıkları gerçekten ortaya çıkmış ve hele meşruti idarenin kurulmasından sonraki, kavimlerinin saadet ve selametinin Osmanlı meşrutiyet idaresine sadakat ve bağlılıklarında bulunduğu teslim edilmekle, ortak saadetin oluşturulması amaçlandığından, sözü geçen cemaatin bugün için gizli bir siyasi emel beslemekte olduğuna dair gerçeğe aykırı haberler ve bu gerçeğe aykırı haberlere itibar edenlerin zihnindeki kötü düşüncelerin tamamen gerçek dışı olduğu şüphesizdir.

Adana olaylarının feci bir surette meydana gelişi, korkunç Adana olaylarının çıkış şekline gelince; o konuda özel heyet marifetiyle yürütülen inceleme sonucundan, olayların gelişiminin delilleriyle ortaya çıkan neticesinde vatan kardeşliği hissini imha edilmek istenildiği, geçmiş istibdat devrinin kalıntıları suçlularının hürriyet ve meşrutiyetin Ermeni cemaati nazarında doğurduğu uyumun bazı çekemezlerin kötü yorum ve hareketlerinden idarecilerin bu hareketlerden haberdar olmadığı, Taşnaksutyun ve Hınçakyan gibi parti efradının aleniyete çıkmalarının bazı esas olmayan anlayışların hasıl olması, halk arasında fesat düşüncelere sebep olması, bunun aksi tesiri ise aynı surette Ermeni cemaati nezdinde yükselmesi ve şüphe doğurarak iki taraf arasında yanlış anlama ile birbirlerine karşı bir emniyetsizliğin hasıl olmasından ve bu yanlış anlamaların derhal ortadan kaldırılması muhtelif cemaatleri diğerlerine yaklaştırma ve karşılıklı güvensizliği gidermek ve Kanun-i Esasi'nin genel esenliğe kefil olduğu hükümlerinin ve meşrutiyet akvamının ve vatan

kardeşliğini tesis ve temin eylemek ve hükümeti mahalliyenin esaslı görev gereklerinden iken, vilayetin en büyük memurlarınca aksine üzüntü verecek bir acizlik ve zaaf ile gerekli suretteki idare yerine sessizliği bir taraftan bu yanlış anlama ile güvensizliğin vücut bulmasına ve diğer taraftan halkın hükümet kuvvetlerine karşı pervazsızca hareketlere cüretlerinin artmasına meydan vermiş ve daha hadisenin kaynağında önlenmesi hamiyet [haysiyet] ve memuriyete [göreve] terettup [gerekli] iken vazifenin hakkıyla fedakarane ifa edilememiş [yerine getirilmemiş] olmasından neşet eyleyub [kaynaklandığını] yoksa cemaati mezkurenin [sözü edilen cemaatin/Ermenilerin] hükümeti muazzamiye Osmaniyeye [kudretli/muazzam Osmanlı hükümetine] kadimen [eskiden beri] derkar olan [aşikar olan] sadakatlari [bağlılıklarının] muhtell olmasından inbias etmemiş [kaybolmasından/bozulmasından kaynaklanmamış] olduğu aşikar dır[açıktır].